

УДК 811.11+811.16]’44(045)

ББК 81.2

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОЦЕДУРИ СЕМАНТИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДІЄСЛІВНИХ ПРАОСНОВ

ПРИЩЕПЧУК І.О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено еволюцію поглядів на здійснення процедури семантичної реконструкції: від індоєвропейстики до сучасних когнітивно-орієнтованих студій. Висвітлено різні підходи до аналізу значеннєвих трансформацій праіндоєвропейських дієслівних праоснов.

Ключові слова: семантична реконструкція, індоєвропейські дієслівні праоснови, еволюція.

The article deals with the study of the evolution of semantic reconstruction: from Indo-European studies to the present day cognitively oriented linguistic research. Various approaches to the analysis of semantic transformation of Indo-European verbal proto-stems are elucidated.

Key words: semantic reconstruction, Indo-European verbal proto-stems, evolution.

Антропоцентричний вектор сучасної лінгвістики визначив нові інтереси мовознавців (А. Бланк [23], Д. Герартс [26], С. Дворкін [24], Л. Дронова [4], О. Кубрякова [8], І. Світсер [31], Е. Траугот [32] та ін.) у сфері семантики загалом та когнітивної зокрема. Щодо порівняльно-історичних студій, то тривалий час проблеми семасіології і когнітивної лінгвістики залишалися на периферії лінгвокомпаративістики. Серед чинників, які вплинули на такий стан речей, можна розглядати відрив етимології від комунікації, панування у діяхронії фонетичних законів та складним характером категорії лексичної семантики. Як зазначив В. Левицький, в етимологічних розвідках перевага надається подібності форми, а не змісту, оскільки семантичний розвиток слова може набувати незвичайних форм, що ускладнює його формалізацію [10, с. 37].

Відрив діяхронічних студій від провідних тенденцій розвитку лінгвістичної думки є невиправданим. Порівняльно-історичне мовознавство не лише було витокком зародження лінгвістики, а й заклало підвалини для наукового опрацювання проблем семантики. Незважаючи на те, що метою першого покоління компаративістів та молодогограматиків було з’ясувати закономірності звукових змін та встановити фонетичні закони для доведення генетичної спорідненості груп мов та мовних сімей шляхом реконструкції лексичного складу прамови, базою для їх встановлення стали не розрізнені слова, а лексичні одиниці, об’єднані семантично. Як пише Д. Герартс, оскільки це не завжди синоніми, а часто лексеми, значення, яких значно розходяться, певні принципи їх згрупування стали основою опрацювання положень семантичної типології та семасіології [26, р. 4].

Мета статті – проаналізувати еволюцію поглядів на процедуру семантичної реконструкції, визначити підходи до вивчення схем семантичних перетворень лексики у діяхронії та з’ясувати місце порівняльно-історичних студій у сучасній когнітивно-зорієнтованій лінгвістиці.

Для досягнення поставленої мети вбачаємо необхідним вирішити такі **завдання**:

– проаналізувати погляди видатних етимологів на значення семантичної реконструкції у компаративістиці;

- визначити місце сучасної історичної семасіології на тлі когнітивно орієнтованих лінгвістичних досліджень;
- розглянути відмінності між семасіологічним та ономасіологічним підходами до вивчення моделей семантичного розвитку лексики;
- висвітлити можливість застосування різних підходів до опису схем семантичних перетворень у лексиці, зокрема у континуантах індоєвропейських дієслівних праоснов.

Опрацювання моделей семантичної еволюції лексем-континуантів індоєвропейських праоснов та зіставлення таких схем для сучасних близько- та далекоспоріднених мов, систематизація даних у царині історичної семасіології та питання поєднання здобутків традиційної етимології і когнітивної лінгвістики для удосконалення методів етимологізації лексики залишаються актуальними на сучасному етапі розвитку індоєвропейістики.

З розвитком лінгвістичної думки в етимології змінюється підхід до методики реконструкції індоєвропейських праоснов та мета реконструкції. Якщо на початку ХХ ст. головне протиріччя діахронічних студій полягало у тому, який принцип має панувати у встановленні етимона (формальний чи змістовий), то з другої половини ХХ ст. йдеться про реконструкцію, насамперед, значення, опрацювання засад діахронічної семасіології. Зміна поглядів на значення семантики в етимології призводить до того, що реконструкція форми і значення етимона у найбільш точній формі поступається намаганням пояснити семантичну історію слова, пропустивши його крізь призму експланаторності. О. Трубачов писав про те, що і у діахронії відбувається перехід від лінгвістики “як” до лінгвістики “чому”, у той час як для класика індоєвропейістики А. Мейє реконструкція була винятково формулою відповідності, а Ф. Сосюр вбачав у реконструкції реальну форму мови і мету порівняння [22, с. 108]. За О. Трубачовим, семантична реконструкція слова є поглибленим розумінням його значення, яке є єдиним та неподільним [21; 22].

Майбутнє етимологічних досліджень детально окреслив В. Топоров ще у статті 1960 року, стверджуючи, що цій науці необхідно опрацювати такі методи аналізу, які приведуть її у відповідність з досягненнями теоретичного мовознавства [19]. У цей час германіст Е. Макаєв висловлює сподівання, що “в майбутньому не нагромадження значень і семантичних трансформацій, а семантична вибірковість стануть провідними принципами реконструкції плану змісту індоєвропейського етимона, а методика його відновлення стане об’єктивною лише, коли лінгвіст матиме вичерпний опис індоєвропейської семасіології і буде встановлений характер і напрям семантичних трансформацій” [12, с. 33].

У той самий час Ф. Безлай, автор “Етимологічного словника словенської мови”, зазначає, що саме семантика може стати ключем для багатьох реконструкцій, які становлять проблему для етимологів. У славістичній етимологічній традиції є поширеним використання даних діалектизмів та ізольованих реліктів прамови для встановлення плану змісту етимона. У цьому ключі саме словенська мова, зберігаючи архаїчні риси, може стати джерелом для праслов’янських реконструкцій, але, будучи ареально віддаленою унікальною представницею альпійсько-слов’янської гілки, вона потребує додаткових засобів етимологізації. Ф. Безлай стверджував, що попередня етимологічна школа занадто багато значення надавала фонетичному розвитку і недостатньо враховувала досягнення семантики. Семантичні зміни мають свої глибокі причини, які стають зрозумілими тільки з урахуванням особливих обставин, у яких розвивалося слово, а також у порівнянні з розвитком його у сусідніх мовах [2, с. 51]. Через два десятиліття укладач етимологічного словника осетинської мови В. Абаєв, розмірковуючи над теоретичними питаннями етимологічної лексикографії, зазначав, що більше уваги у словниковій статті необхідно звернути на співвідношення технічної та ідеологічної семантики слова, де технічна семантика розуміється, як екстралінгвістичний вплив на зміну значення чи виникнення нових лексем на позначення реалій, а ідеологічна зумовлена інтралінгвістичними причинами, тобто переосмисленням [1, с. 20–21].

Провідні етимологи, які відводили семантиці важливе місце у порівняльно-історичних студіях, висловлювали думку про те, що дослідники у визначенні семантичних переходів здебільшого керуються здоровим глуздом, а не науково обґрунтованими положеннями, і надійні критерії семантичної реконструкції чекають свого опрацювання та систематизації [17; 21; 22]. На сучасному етапі розвитку порівняльно-історичного мовознавства не йдеться про виняткове значення інтуїції етимолога для встановлення значення праоснови. Етимологічні розвідки впевнено демонструють, що дискусійність надійності діахронічних законів семантичного розвитку пов'язана не з неможливістю їх опрацювання, а з недостатнім вивченням проблеми. Вважаємо особливо влучними слова британської дослідниці І. Світсер про те, що два століття тому звинувачення, які висловлюються стосовно можливості встановлення надійних семантичних законів у діахронії, стосувалися фонетичних законів, і лише дослідження, що базувалися на протилежному припущенні про їхню регулярність, змогли змінити уявлення про природу систематичності звукових змін, а скептицизм щодо виявлення надійних критеріїв семантичної реконструкції, пов'язаний з браком системності у їх вивченні [31, р. 23–24].

Наприкінці ХХ та початку ХХІ ст. питання щодо надання переваги формальній чи змістовій складовій лексеми етимології трансформується у проблему інтеграції порівняльно-історичних досліджень з передовими надбаннями лінгвістики, зокрема її когнітивної школи, для вирішення ключової проблеми реконструкції праіндоєвропейського етимона, тобто генетичного об'єднання слів з певним архетипом, з'ясування проміжної ланки у схемах семантичних перетворень лексем, зіставлення таких у близько- та далекоспоріднених мовах.

Постулатом діахронічної когнітивної семантики, на думку С. Дворкіна, є положення про те, що велика кількість понять у різних мовах, групах мов чи навіть мовних сім'ях зводиться до певного образу, який лежить у їхній основі [24, р. 54]. Подібні схеми концептуалізації, що виявляються у семантичних зсувах у різних мовах мають своїм джерелом специфічні когнітивні механізми, які використовує людина для розуміння світу. Часто засобами концептуалізації виступають освоєні образи навколишньої дійсності. Так, наприклад, саме уявлення і коліна, і підборіддя як чогось нерівного зумовлюють спільне походження цих лексем у мовах різних груп індоєвропейських мов від однієї праформи **gene-* 'згинати', де в основу номінації покладено сему 'кривизни' [27, р. 325–326, 329]. Схожі механізми номінації діють і в мовах фіно-угорської мовної сім'ї [27, р. 332–334]. Діахронічна семантика когнітивно-зорієнтованих досліджень спирається на аналіз механізму метафоричного моделювання світу, на інтерпретацію просторової, силодинамічної та інших систем створення образів, а історична реконструкція є тією ланкою, яка поєднує когнітивно-орієнтовану лінгвістику та сучасну компаративістику.

Труднощі діахронічної семантики полягають не у тому, щоб виявити зсуви у значенні лексем на осі "праіндоєвропейська мова – прамови (наприклад, прагерманська мова, праслов'янська мова) – сучасні мови", а у розумінні природи такого зсуву, тобто когнітивного механізму, який його зумовлює. Закони мислення є подібними для носіїв різних мов, а факт відмінної концептуалізації світу представниками різних народів, виявляється в національному характері мови.

На переконання Л. Дронової, можливості семантичного розвитку слова містяться в його первісній семантичній структурі, а система похідних значень є наслідком імплікацій вихідного значення у той час, як мовна структура є не довільною, а мотивованою устроєм когнітивної структури, яка знаходить відображення в мовах [5]. Справедливим буде висновок, що не лише звернення до етимології може стати ключем до розуміння лінгвістичних явищ сучасності, а й правильна інтерпретація синхронних семантичних переходів є беззаперечним інструментом для діахронічної семантичної реконструкції, оскільки у вивченні семантичних зсувів діахронічний та синхронічний зрізи дають подібні результати [4; 5; 31; 33]

Важливе у когнітивній інтерпретації визначення внутрішньої форми слова, типів первинної мотивації у семантико-мотиваційному полі (як впливу когнітивних факторів на можливості семантичного розвитку слів) без звернення до внутрішньої реконструкції, відносної хронології мовних фактів, без співвіднесеності з певною історико-культурною ситуацією приводить до неперевіжених результатів, що базуються не на системних відношеннях, а на моменті формальної схожості чи встановленні етапів семантичного розвитку з погляду логіко-семантичних зв'язків сучасного носія мови [4, с. 25]. Встановлення етапів у семантичному розвитку лексем з позицій логіко-семантичних зв'язків сучасного носія мови створить діахронічно викривлену картину. Прототип, що міститься у мовній системі на сучасному етапі, є історичною пам'яттю слова. Проте порівнювати семантику сучасного слова з реконструйованими значеннями архетипу без урахування градуальності мовних змін, погляду на семантичну еволюцію як низку зсувів, кожен з яких мав свої причини, суперечить як засадам діахронічної семантики, теорії та методики реконструкції, так і принципам когнітивної лінгвістики. Саме когнітивна школа, яка розглядає значення праформи як архетипу, з яким пов'язана еволюція лексеми, розвиває ідею послідовності мовних змін, їх градуальності. І. Світсер влучно зауважує, що "люди не могли прокинутися 14 червня 1066 і поміняти значення місцями" (переклад тут і далі наш – І.П.) [31, р. 9]. Порівнюючи значення сучасних лексем-континуантів з їх реконструйованими праформами, можна отримати викривлене уявлення про прамову. Складеться враження, що лексеми прамови були у більшості абстрактними, хоча таке явище не мало місця, про що свідчать численні типологічні паралелі в індоєвропейських мовах. Дослідження семантичних змін у структурі лексики переконують, що значення, як правило, змінюються у напрямку від конкретного до абстрактного, а не навпаки [31; 32]. Семантичний розвиток є незворотнім процесом. Діахронічні зсуви як аспект теорії про природні зміни у значенні, тобто, як значення змінюється взагалі, надають можливість вирішити, які зі значень континуантів є збереженими у значенні праформи [31, р. 25].

Науково обґрунтований опис моделей семантичної еволюції дієслівних праоснов допоможе уникнути хибних уявлень про прамовні явища. На думку А. Мейє, праіндоєвропейську мову слід уявляти як таку, у якій переважають конкретні поняття та назви конкретних дій та предметів побуту, і щоб дізнатися значення пракореня, необхідно реконструювати контекст, у якому він вживався [13, с. 385]. Наприклад, дієслова прамови мали конкретну семантику і були пов'язані з важливими фізичними діями, спрямованими на забезпечення життєдіяльності та безпеки людини, її гармонії із навколишньою дійсністю [17, с. 53]. Прамову у функціональному аспекті необхідно уявляти як одну з сучасних мов, і для обслуговування комунікативних потреб її носіїв потрібно не менше 20000–30000 лексем, що значно відрізняється від масиву реконструйованих праформ. Варто брати до уваги той факт, що людина багато років тому була більш тісно пов'язаною з навколишньою дійсністю і внаслідок цього, очевидно, мала багатий набір лексичних засобів на позначення реалій, що її оточували.

Значна увага до дискурсу не могла не позначитися на розвитку теорій семантичних змін. У теорії семантичної зміни обстоюється принцип однобічності мовної зміни, трансформації значення у напрямку від абстрактного до конкретного, від фізичного сприйняття до ментального. Е. Траугот вважає, що значення трансформуються від об'єктивних до суб'єктивних, хоча такі зміни не є універсальними. Значення з часом починають більш чітко маркуватися у дискурсивній практиці і підкоряються прагматичним цілям комунікації [32].

Автори етимологічно-когнітивного словника романських мов "Dictionnaire Etimologique et Cognitif des Langues Romanes" (DECOLAR) А. Бланк та П. Кош вважають необхідним у діахронічних когнітивних студіях розрізнити семасіологічний та ономасіологічний підходи до вивчення мовної еволюції, тобто розмежувати теорію семантичних переходів і принципів номінації [23]. Діахронічна когнітивна ономасіологія вивчає основні стратегії, що існують

у мові, для концептуалізації та вербалізації певного поняття. До того ж, ці стратегії конкурують між собою. Семасіологічний підхід до значеннєвої еволюції передбачає набуття словом іншого значення, інше розуміння слова, а ономасіологічний – поєднує нове поняття зі словом, як це не було раніше в мові.

Когнітивна ономасіологія потребує глибокого аналізу лексичних процесів для осмислення процесів концептуалізації. На думку А. Бланка, поєднання діахронічної лексикології з ономасіологією та застосування її на прикладі кількох мов допоможе визначити, які шляхи концептуалізації властиві окремим мовам, а які з них є універсальними, тобто демонструють, як людина схильна вербалізувати світ, який вона сприймає [23, с. 7].

З погляду когнітивної діахронічної лінгвістики у межах ономасіологічного підходу спільним знаменником основних процесів лексичної інновації є той факт, що мовець намагається вербалізувати певне поняття, асоціюючи його з іншими поняттями, які вже існують у мові. Створення семантичної типології змін і виникнення нових значень базується навколо факту, що навіть лексичні інновації, які значно відрізняються між собою формальними засобами їх творення, семантично зумовлені обмеженим набором асоціативних зв'язків між поняттям, що виступає джерелом утворення нового значення, і поняттям, яке виникає [23, р. 7]. Думка, висловлена А. Бланком, підтверджує положення про те, що основним шляхом семантичної еволюції виступає не виникнення нових слів, а семантичні зсуви старих [там само].

Когнітивні дослідження, спрямовані на встановлення зв'язку між словом та способом його вербалізації, підтверджують, що значення виникає у близько- та далекоспоріднених мовах і навіть у мовах різних мовних сімей на базі певного обмеженого набору понять. За висловом К. Тальявіні, “[...] народи світу зустрічаються на одній дорозі людської уяви” [цит. за пр.: 23, р. 5].

Лінгвісти вважають, що можна передбачити, яке поняття стане вихідним для утворення нового значення, тобто, яку семантичну модель застосує мовна свідомість. Наприклад, в індоєвропейських мовах назви місцевостей походять від рослинності, яка для них властива, особливостей ґрунту чи за поняттям простору, архетипом для яких часто виступають дієслова із семою ‘світіння’ [9]. Поняттєвий компонент ‘світіння’ є базою для номінації рослин, тварин, кольорів. Різні моделі можуть спрацювати у різних місцях планети, але можна спрогнозувати, якою буде потенційна мотивація для розвитку певного значення, наприклад, що значення “світити” походить від значення “швидко рухатися”, а не приміром “рахувати” чи “думати”. Класифікація семантичних процесів, які уможливають такі переходи, дозволить показати шляхи їх утворення та проміжні ланки семантичної еволюції.

У світлі розглянутих поглядів на семантичний зсув спостерігаємо, що етимологічне рішення, його інтерпретація, опрацювання семантичної моделі є своєрідною точкою перетину різних лінгвістичних підходів. Видається значущим той факт, що всі підходи можна застосувати і примирити. Неможливість застосувати універсальний підхід пояснюється складною природою значення, яке, на думку І. Світсер, обмежене лише когнітивними здібностями людини [31, р. 24].

Надбанням порівняльно-історичної думки стала реконструкція великої кількості праіндоєвропейських етимонів. Більшість з реконструйованих форм мають дієслівну семантику. Основний фонд реконструйованих гіпотетичних коренів у словнику Ю. Покорного “Indogermanisches etymologisches Wörterbuch” є дієсловами. Це зумовлено специфікою онтологічної сутності дієслова та його словотвірного потенціалу.

На думку О. Трубочова, саме на дієслово припадає пік мовної специфіки [21, с. 147]. Зміна акцентів у суб’єктно-об’єктних відношеннях як джерело семантичних зсувів не може не цікавити етимолога. За О. Кубряковою, з когнітивної точки зору дієслово є зображенням, яке відповідає відношенням у місцезнаходженні об’єктів, що змінюється у часі, становлячи собою частину і ціле, фон і фігуру у динаміці простору і часу [8, с. 441]. Дієслово є згорнутою драмою, оскільки містить у своєму значенні інформацію про пацієнт, агента та сирконстанти

дії. Оскільки, за О. Трубачовим, еволюція лексеми – це її переосмислення, то можемо визначити деякі напрямки семантичної еволюції дієслова як перерозподіл ролей між учасниками дії, інформація про яких закладена у його семантиці. О. Кубрякова підкреслює, що дієслово має метонімічну природу, а метонімія відіграє значну роль у процесах мислення, оскільки метонімічні переноси і трансформації лежать в основі номінації дієсловом цілої ситуації [8, с. 445].

Дієслово виступає певним ядром ситуацій, навколо яких згруповані лексеми-континуанти, що виступають матеріальною базою реконструкції.

Реконструкція дієслівної семантики на осі “діахронія – синхронія” може бути проведена за двома принципами: опис етимологічного гнізда (О. Мельничук іє. **kes-* [14], І. Петльова іє. **ter-* [18], В. Меркулова іє. *ten* [15], К. Карнайтіс **(s)meuk-* [29] та інші), а може, як у діахронічних дослідженнях С. Флауерза, І. Світсер, О. Трубачова та інших, відбуватися за лексико-семантичними групами.

Семантична реконструкція дієслівної та девербативної лексики у цілому відображає картину світу носіїв певної мови, чи у ширшому аспекті, групи мов, психологію, культові уявлення та ритуальні практики, їхню матеріальну, духовну культуру та особливості побуту. Іншими словами, у мовній еволюції дієслівних праоснов простежується поєднання інтралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів мовних змін.

Семантична реконструкція, за О. Трубачовим, є важливим культурним феноменом для людства і виступає джерелом реконструкції давньої духовної та матеріальної культури. Для досліджень О. Трубачова є характерним підхід за лексико-семантичними групами, як-от: реконструкція ремісничої термінології, назв домашніх тварин, термінів спорідненості. Реконструюючи найдавніші терміни спорідненості, дослідник привертає увагу до того факту, що рефлексом індоєвропейської праформи **gen-* ‘народжувати’ є дієслово *знати* [6, с. 270; 20, с. 90]. Подальші спостереження за відбитками іє. **gen-* ‘народжувати’ виявили численні рефлекси в індоєвропейських мовах на позначення термінів спорідненості, наприклад українське *зять* [6, с. 285]. Тут доречним є нагадати, що у сучасних індоєвропейських мовах, зокрема у романських, існує розрізнення позначень “знати людину” і “знати про факти” [20, с. 91–92; 29, р. 39]. Значення “знати людину” походить від іє. **gen-*, тобто несе відбиток семантики знання людини як представника роду, суб’єктивного знання. Представниця діахронічної школи когнітивної семантики розглядає такі два аспекти семантики дієслова *знати* у вимірі концептуальних метафор “близькість” та “віддаленість”, де близькість означає відсутність об’єктивності, у той час як віддаленість забезпечує об’єктивність й неупередженість [31, р. 36]. Таким чином дієслово, яке означає *знати* і походить від праформи з семою ‘народжувати’ вкладається в межі понятійного поля упередженості (знання людини одна про одну базується на суб’єктивній думці, – знати людину як родича є упередженим), у той час, як інший корінь породжує дієслово про знання об’єктивного світу.

Досліджуючи семантико-понятійне поле дієслів чуттєвого-сприйняття, І. Світсер пояснює розвиток значення ‘бачити’ і послідовної еволюції його у значення ‘знати’, при цьому одним з джерел праформ зі значенням “бачити” виступає іє. **leuk-* ‘світлити’ як фізична основа зору [31, с. 36]. Дослідниця пише про те, що зір дає людині можливість виділяти предмет з оточення і цей процес контролюється людиною, він осмислений, на основі чого і виникає значення “знати”.

Реконструкція прамов допомагає реконструювати факти матеріальної культури, а також фрагменти міфологічних поглядів та уявлень. С. Флауерз на основі аналізу семантики лексем-континуантів у германських мовах на позначення психічних станів людини, ментальних репрезентацій та релігійних вірувань реконструює фрагменти психології давніх германців та описує особливості семантики таких дієслівних праформ [25]. Так, етимологізуючи прагерм. **hug-* ‘думати’, він припускає, що праформа репрезентує архаїчні уявлення про душу,

а її походження від іє. *keuk- ‘сяяти’ здається досліднику найбільш вірогідним з-поміж існуючих теорій, оскільки світіння є складним та двояким за природою, а у прагерманській мові світло часто пов’язане з божественною мудрістю та силою [там само, р. 126].

Метою семантичної реконструкції є не лише встановити якомога точніше значення праїндоевропейської основи, а й опрацювати схеми семантичної еволюції певних груп лексики зі встановленням послідовності семантичних переходів, що зробить можливим виявити універсальні риси в мисленні людини, закономірностях первинної та вторинної номінації. Зіставлення цих схем для груп близько- та далекоспоріднених мов є джерелом знань про неповторність мовної картини світу їх носіїв.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можемо зробити висновок, що з другої половини ХХ ст. в етимологізації лексики провідним стає семантичний критерій, проте на заваді ефективного його використання постає недостатня систематизація у вивченні діахронічних семантичних змін. Синхронні та діахронні студії на сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки мають бути інтегрованими, оскільки здобутки когнітивної школи можуть стати додатковим критерієм в етимологізації лексики сучасних мов та встановленні втрачених ланок у значеннєвих трансформаціях слів, починаючи з індоевропейської доби.

Порівнюючи моделі семантичної еволюції лексем у двох чи більше мовах, еталоном порівняння *tertium comparationis* може виступати значення індоевропейської праформи, яке зберігається чи модифікується у когнатах цих мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаев В.И. Как улучшить этимологические словари / В.И. Абаев // Этимология 1984. – М. : Наука, 1986. – С. 7–27.
2. Безлай Ф. Опыт работы над словенским этимологическим словарем / Ф. Безлай // Вопросы языкознания. – 1967. – № 4. – С. 47–63.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 446 с.
4. Дронова Л.П. Поиски оптимизации семантической реконструкции / Л.П. Дронова // Вестник Томского государственного университета. Серия Филология. – Томск : Изд-во ТГУ, 2012. – № 282 – С. 212–215.
5. Дронова Л.П. Реконструкция в компаративистике и когнитивной лингвистике / Л.П. Дронова // Вестник Томского государственного университета. Серия Филология. – Томск : Изд-во ТГУ, 2012. – № 4 (20) – С. 24–31.
6. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [гол ред. О.С. Мельничук]. – К. : Наукова думка, 1985 – Т. 2. – 573 с.
7. Корольова А.В. Діахронічний вектор дослідження когнітивних структур свідомості й одиниць мислення / А.В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Т. 14. – № 1. – С. 76–85.
8. Кубрякова Е.С. Глаголы действия через их когнитивные характеристики / Е.С. Кубрякова // Логический анализ языка. Избранное. 1988–1995 / [ред. Н.Д. Арутюнова] – М. : Индрик, 2003. – С. 439–446.
9. Куркина Л.В. Названия болот в славянских языках / Л.В. Куркина // Этимология 1967. – М. : Наука, 1969. – С.129–144.
10. Левицкий В.В. Индоевропейские корни *sep(h)ə- / *sp(h)e, *erə- / *re, elə- / *le ‘резать, связывать, гнуть’ и их дериваты в германских языках / В.В. Левицкий // Вопросы языкознания. – 2003. – № 1. – С. 37–62.
11. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2010. – Т. I. – 616 с.
12. Макаев Э.А. Реконструкция индоевропейского этимона / Э.А. Макаев // Вопросы языкознания. – 1967. – № 4. – С. 26–33.

13. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / Антуан Мейе – М. ; Л. : Государственное социально-экономическое изд-во, 1938. – 510 с.
14. Мельничук А.С. Корень *kes-* и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языков / А.С. Мельничук // Этимология 1966. – М. : Наука, 1967. – С. 194–240.
15. Меркулова В.А. И.-е. **ten-* ‘тянуть, натягивать’, ‘плести’ в славянских языках / В.А. Меркулова // Этимология 1975. – М. : Наука, 1977. – С. 52–63.
16. Нечитайло І.М. Історія і типологія праслов'янських девербативів : [монографія] / Ірина Миколаївна Нечитайло. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – 365 с.
17. Откупщиков Ю.В. Очерки по этимологии / Юрий Владимирович Откупщиков. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2001. – 480 с.
18. Петлева И.П. Этимологические заметки (**torb-* / *tyrb-*?) / И.П. Петлева // Общеславянский лингвистический атлас : материалы и исследования. 1997–2000 : [сб. ст.] / [отв. ред. В.В. Иванов]. – М. : ИРЯ РАН, 2003. – С. 127–130.
19. Топоров В.Н. О некоторых теоретических основаниях этимологического анализа / В.Н. Топоров // Вопросы языкознания. – 1960. – № 3. – С. 44–59.
20. Трубаев О.Н. К этимологии некоторых древнейших терминов родства / О.Н. Трубаев // Вопросы языкознания. – 1957. – № 2. – С. 86–95.
21. Трубаев О.Н. Приёмы семантической реконструкции / О.Н. Трубаев // Труды по этимологии. Слово. История. Культура. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – Т. 1. – С. 123–153.
22. Трубаев О.Н. Реконструкция слов и их значений / О.Н. Трубаев // Труды по этимологии. Слово. История. Культура. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – Т. 1. – С. 107–122.
23. Blank A. Words and Concepts in Time: Towards Diachronic Cognitive Onomasiology [Electronic Resource] / A. Blank. – P. 6–25. – Mode of Access : <http://www.metaphorik.de/01/blank.pdf>
24. Dworkin S.N. Recent Developments in Spanish (and Romance) Historical Semantics / S.N. Dworkin // Selected Proceedings of the 8th Hispanic Linguistics Symposium / [eds T.L. Face, C.A. Klee]. – Somerville : MA Cascadilla Proceedings Project, 2006. – P. 50–57.
25. Flowers S. Towards an Archaic Germanic Psychology [Electronic Resource] / S. Flowers // The Journal of Indo-European Studies. – 1983. – № 11. – P. 117–138. – Mode of Access : <http://esoteric-runology-study-group.weebly.com/tow>
26. Geeraerts D. Theories of Semantic Change / Dirkin Geeraerts. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 341 p.
27. Györy G. A cognitive approach to the methodology of semantic reconstruction / G. Györy, I. Hegedüs // Current Methods in Historical Semantics / [eds K. Allan, J.A. Robinson]. – Berlin : De Gruyter, 2012. – P. 313–334.
28. Joseph D.B. Evaluating Semantic Shifts : the Case of Indo-European **(s)meuk-* and Indo-Iranian **muu-* [Electronic Resource] / B.D. Joseph, C.S. Karnitis. – Mode of Access : <http://www.ling.ohio-state.edu/~bjoseph/publicat.htm>
29. Mallory J.P. The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and Proto-Indo-European World / J.P. Mallory, D.Q. Adams. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 731 p.
30. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny – Bern, München : Franke Verlag, 1959. – 1183 p.
31. Sweetser E. From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure / Eve Sweetser. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – 174 p.
32. Traugott E.C. From Polysemy to Internal Semantic Reconstruction [Electronic Resource] / E.C. Traugott // Proceedings of the twelfth annual meeting of Berkeley Linguistics Society, 1986. – P. 539–550. – Mode of Access : <http://elanguage.net/journals/bls/article/.../2439>
33. Zaliznyak A. A Catalogue of Semantic Shifts : Towards a Typology of Semantic Derivation / A. Zaliznyak // From Polysemy to Semantic Change / [ed. M. Vanhove]. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2008. – P. 217–232.

Дата надходження до редакції 25.12.2014